

Teema – Esittely

Kilpakeruu ”Esemed meie rännakuil” Viron kirjallisuusmuseossa

Tiiu Jaago ja Astrid Tuisk

Tässä katsauksessa esitellään esinemuistojen ja esinekertomusten kilpakeruuta *Esemed meie rännakuil* (suom. *Esineet matkallamme*), jonka Viron kirjallisuusmuseon Viron kansanrunouden arkisto ja Tarton yliopiston folkloristiikan laitos järjestivät yhdessä vuonna 2019. Kilpakeruun organisoivat apulaisprofessori Tiiu Jaago Tarton yliopistosta. Viron kilpakeruu järjestettiin rinnakkain Suomessa toteutetun *Kadonnut kinnas ja muita tarinoita* -hankkeen aineistonkeruun kanssa.

Kilpakeruuseen lähetetyt tarinat nojautuivat keruun teeman pohjalta laadittuun kyselylomakkeeseen. Osallistajat lähettivät keruuvastauksia postitse ja sähköpostitse, ja myös Viron kansanrunouden arkiston sähköinen keruuportaali Kratt oli käytössä (<http://kratt.folklore.ee/avaleht>). Kyselyssä oli kuusi alateemaa: (1) lapsuuteen liittyvät esineet; (2) esineet, jotka ovat kulkeneet sinun tai perheenjäsenesi mukana elämän eri vaiheissa; (3) tiettyihin tapahtumiin liittyvät esineet; (4) esineet, jotka ovat tarpeellisia matkalle lähtiessä; (5) teknologisiin uudistuksiin liittyvät esineet; ja (6) johonkin tiettyyn työhön, statukseen tai harrastukseen liittyvät esineet. Jokaisen alateeman oheen oli lisätty jokin täsmäntävä tai inspiraatiota herättävä kysymys. Kaikki kilpakeruun kysymykset ovat nähtävillä Viron kirjallisuusmuseon verkkosivuilla (<http://kratt.folklore.ee/ctrl/et/Kysitluskavad/andmed/18>). Pelkkiin kysymykseen vastaamisen sijaan kirjoittajilla oli mahdollisuus luoda myös oma vapaamuotoinen teematarinansa. Tätä vaihtoehtoa keruuseen osallistuneet useimmiten pitivätkin parempana.

Kilpakeruuseen osallistui 111 vastaajaa. Keruuseen palautettiin hyvin eripituisia tarinoita: pisimmät vastaukset olivat useita kymmeniä sivuja, lyhyin vastaus sisälsi yhden valokuvan ja kommentin siihen. Vastaajat voidaan jakaa yleispiirteittäin kahteen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä ovat vanhemman sukupolven tarinankertajat, joilla on aikaisempaa kokemusta vastaaviin kilpakeruusiin osallistumisesta. Toisen ryhmän muodostavat koululaiset ja opiskelijat, jotka olivat laatineet vastaukset opettajansa opastuksella ja osana koulutehtäviään. Ryhmät eivät kuitenkaan ole sisäisesti yhtenäisiä: vanhemman sukupolven edustajien syntymävuodet ovat välillä 1922–1960, mutta suurin osa heistä on syntynyt 1930- ja 1940-luvuilla. Vastaajista koululaiset ovat syntyneet 2004–2007. Opiskelijat ovat enimmäkseen syntyneet 1990-luvun lopulla ja 2000-luvulla. Vastaajista kolme on syntynyt 1980-luvulla.

Nuoremman ja vanhemman ikäryhmän vastaajien lapsuuden ja nuoruuden elinolosuhteet olivat olleet hyvin erilaiset. Sotienjälkeisenä aikana oli puutetta sekä ruoka- että käyttötavarista, eikä tuon ajan taloudellista niukkuutta voi verratakaan 2000-luvun taitteeseen, jolloin ei ollut puutetta mistään arkielämässä tarpeellisista tavaroista. Neuvostovallan aikana (1940–1941 ja 1944–1991) oli aluksi puutetta joistakin käyttötavaroista, ja esimerkiksi kodinkoneista ja -elektronikasta – kuten jääkaapeista ja väritelevisioista – oli puutetta myöhemminkin.

Vanhemman sukupolven edustajat kirjoittavat keruuseen lähettämässään teksteissä enemmän esineisiin liittyvistä muistoistaan. He esittelevät valitsemansa esineen käyttöä ja arvoa sekä kuvaavat arkielämää ja elämäntyyliä sinä aikana, jolloin esine oli vielä aktiivisessa käytössä. Teksteistä voidaan nähdä, kuinka 1900-luvun alkupuolella ja erityisesti toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina arkielämän käytännölliset esineet olivat erityisen tärkeitä: esimerkiksi vaatteet, kaapit, vuode ja peitteet. Tarinoissa kuvataan näiden esineiden valmistamista ja säilyttämistä sekä ihailua omien vanhempien käsityötaitoja.¹ Aiempien sukupolvien arkielämän tavalliset tavarat, kuten esimerkiksi kievarin pitäjältä tai talonpojalta jääneet käyttöesineet, saavat perillisten kodeissa uuden elämän: esine voi saada uuden käyttötavan tai toimia vain muistona menneisyydestä.²

Keruvastauksissa kerrottiin myös esineistä, joiden historia ulottuu tsaarin valtakaudelle. Nämä esineet kertovat myös oman aikansa sosiaalisesta hierarkiasta. Herraskansan palveluksessa olleet suvun jäsenet voivat olla kertojan perheen muistoissa muita arvokkaammalla sijalla, ja palvelijoina toimineiden herrasväeltä saamat, erityisinä pidetyt esineet voivat muistuttaa näistä merkittävistä kontakteista.³

Harrastuksiin liittyvissä kertomuksissa vanhemmat kertojat korostavat huomattavan paljon kirjojen ja lukemisen tärkeyttä: mitä kirjoja lapsuudesta muistetaan, mikä merkitys kirjahyllyillä on ja millaista on lukemisen nautinto.⁴ Koululaisille tärkeitä esineitä ovat johonkin perheenjäsenen liittyvät perintönä saadut tavarat, kuten vaikkapa perheraamattu, isoisän puhallinsoitin tai isoisän harmonikka, *garmoshka*. Tärkeänä esineenä voidaan kuvailla jopa esivanhempien kotia kokonaisuudessaan tai kotitalosta tehtyä maalausta⁵. Opiskelijat kertovat jo itse valitsemistaan tavaroista, jotka liittyvät esimerkiksi harrastuksiin: vaellusaappaat, polkupyörä ja termospullo liittyvät retkeilyyn ja kansallispuvut laulu- ja tanssiharrastuksiin.⁶ Moni esine on vain muuttunut rakkaaksi käytössä: esimerkiksi raidalliset kangaskengät, jotka ovat kestäneet vuosia ja ovat rakkaat myös niihin kuluneiden reikiensä vuoksi⁷.

1 EFA I 331 < Järva-Madise kk. – nainen, syntynyt vuonna 1941 (2019); ERA, DK 657 < Kose < Haapsalu – nainen, syntynyt vuonna 1957 (2019); EFA I 329 < Tallinna – nainen, syntynyt vuonna 1943 (2019); ERA, DK 648 < Pärnu – nainen, syntynyt vuonna 1936 (2019); EFA I 330 – nainen, syntynyt vuonna 1948 (2019); EFA I 327 < Valga – nainen, syntynyt vuonna 1944 (2019).

2 EFA I 328 < Pärnu – mies, syntynyt vuonna 1922 (2019); ERA, DK 669 < Tartto – nainen, syntynyt vuonna 1933 (2019).

3 ERA, DK 662 < Haapsalu < Kullamaa, Kullametsa k. – mies, syntynyt vuonna 1941 (2019).

4 EFA I 332 < Tallinna – nainen, syntynyt vuonna 1936 (2019); EFA I 331 < Järva -Madise kk. – nainen, syntynyt vuonna 1941 (2019); ERA, DK 662 < Haapsalu < Kullamaa, Kullametsa k. – mies, syntynyt vuonna 1941 (2019); EFA I 330 – nainen, syntynyt vuonna 1948 (2019); EFA I 335 – nainen, syntynyt vuonna 1941 (2019).

5 ERA, DK 666 < Röpina – nuori mies, luokka VI (2019); nuori mies, luokka VI (2019); nuori mies, luokka VII (2019); tyttö, luokka VII (2019); ERA, DK 667 < Röpina – tyttö, luokka VIII (2019); ERA, DK 668 < Röpina – tyttö, luokka IX (2019).

6 ERA, DK 673 – nainen, syntynyt vuonna 2000 (2019); ERA, DK 678 < Tartto – nainen, syntynyt vuonna 1988 (2019); ERA, DK 658 < Tartto – nainen (2019); ERA, DK 680 – nainen, syntynyt vuonna 1999 (2019); ERA, DK 677 – nainen (2019); ERA, DK 675 – nainen, syntynyt vuonna 1998 (2019).

7 ERA, DK 693 – mies, syntynyt vuonna 2000 (2019).

Opiskelijoiden kirjoituksissa käsiteltiin eniten nykyelämässä tarpeellisia esineitä (esim. ”kun poistun kotoa, otan mukaani matkapuhelimen, pankkikortin ja kodin avaimet”⁸), mutta koululaisten vastauksista ilmeni, kuinka he pyrkivät luomaan yhteyttä myös oman perheensä tärkeisiin esineisiin. Tällaisia voivat olla esimerkiksi isovanhemmille kuuluneet esineet, joista on tullut muistoesineitä, tai vaikkapa käytöstä poistettu mutta huonekaluna muotiin tullut Singerin ompelukone – tai pikemminkin vanhan koneen metallirunko ja puinen pöytätaaso.⁹

Sekä nuorempien että vanhempien vastaajien tarinoissa toistuukin usein ompelukone.¹⁰ Näyttää siltä, että ompelemisen perinne yhdistää virolaisia naisia läpi vuosisatojen, ja tämä teema näkyykin sekä vanhempien että opiskelijoiden ja koululaisten vastauksissa. Ompelemisen taito saattoi ennen olla sekä tarpeellinen että välttämätön, mutta nykyään ompeleminen on enimmäkseen harrastus. Tätä perinnettä luonnehtii omalla tavallaan myös vanhojen Singerin ompelukoneiden arvostaminen nykyisin sisustuselementtinä.

Sekä vanhemman että nuoremman sukupolven vastauksista käy ilmi vielä yksi yhteinen piirre: leikkikaluilla on ollut tärkeä rooli kertojien elämässä. Leikkikalut kertovat lapsuudesta, ja leikkikalujen kautta tuo merkityksellinen ajanjakso herää uudestaan eloon. Sukupolvien erityispiirteet tulevat esille leikkikalujen määrässä ja alkuperässä. Kaikki leikkikalut eivät kuitenkaan pääse muistoesineeksi, vaan pelkästään omistajalleen jollakin tavalla erityiset leikkikalut saavat tämän kunnian.

Keruuseen osallistuneiden kirjoituksista on nähtävissä myös ajattelutapojen muuttuminen ajan myötä. Esimerkiksi esineiden vähyyden ja vaikeastisaatavuuden synnyttivät taidon tulla toimeen niukkuuden aikana tekemällä tarpeellisia esineitä itse ja säilyttämällä vähäpätöisiäkin esineitä. Esineiden runsauden aikakausi ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että esineitä ei arvostettaisi. Niukkuuden aikoina jokapäiväisessä elämässä välttämättömien tavaroiden merkitys korostuu, kun taas yltäkylläisyyden aika nostaa tärkeämmäksi yksilöiden omat ja rakkaana pitämät esineet. Samalla nämä arvostukset voivat myös lomittua toisiinsa: pienet ja sinänsä arvottomat esineet voivat myös olla rakkaita ja rakkaat esineet myös tarpeellisia.

Keruuvastauksista löytyy myös esineisiin kytkeytyviä ajattelutapoja, jotka voivat yhdistää sukupolvia eri aikoina. Eräs yhdistävä ajattelutapa on säästäväisyys. Vanhemmille sukupolville säästäväinen elämäntapa oli välttämättömyys, koska tavaroita oli vähän. Nykyään, kun tavaraa on paljon, säästäväinen elämäntapa näkyy esimerkiksi kierrätyksen suosiona.

Kilpakeruussa karttuneita aineistoja säilytetään Viron kirjallisuuseumuseon Viron kansanrunouden arkistossa. Aineistoihin voi tutustua myös Viron kirjallisuuseumuseon KIVIKE-tietokannassa (<https://kivike.kirmus.ee>).

Tiiu Jaago toimii virolaisen ja vertailevan kansanrunouden apulaisprofessorina Tarton yliopistossa Virossa. Astrid Tuisk työskentelee tutkijana Viron kirjallisuuseumuseon Viron kansanrunouden arkistossa.

8 ERA, DK 679 – nainen, syntynyt vuonna 2000 (2019).

9 ERA, DK 666 < Rápina – nuori mies, luokka VI (2019); ERA, DK 668 < Rápina – nuori mies, luokka IX (2019).

10 ERA, DK 689 – nainen, syntynyt vuonna 1999 (2019); ERA, DK 649 < Keila – nainen, syntynyt vuonna 1936 (2019); ERA, DK 652 < Põlva < Võnnu, Kiidjärve – nainen, syntynyt vuonna 1960 (2019); EFA I 327 < Valga. – nainen, syntynyt vuonna 1944 (2019).